УДК 159.9.316.628:343.122-057.875:[004.73:316](045)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-3\(3\)-231-240](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-3(3)-231-240)

Гордієнко Катерина Олександрівна завідувач лабораторії, викладач, аспірант (Ph.D.) зі спеціальності 053 «Психологія», кафедра авіаційної психології, Національний авіаційний університет, проспект Любомира Гузара, 1, м. Київ, 03058, тел.: (044) 406-71-16, e-mail: kateryna.hordiienko@npp.nau.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-1049-7415>

ПОТРЕБНІСНА СПРЯМОВАНІСТЬ СТУДЕНТІВ У КІБЕРПРОСТОРІ ЯК ЧИННИК ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ

Анотація. Стаття розкриває особливості потребної спрямованості осіб юнацького віку у кіберпросторі, які навчаються у закладі вищої освіти, та віктимну поведінку як форму взаємодії під час кібербулінгу як насильницького акту. Метою дослідження було теоретичне обґрунтування та практичне виявлення особливостей взаємозв'язку між схильністю студентів до віктимної поведінки у кіберпросторі та потребами, що задовольняються в Інтернет-середовищі. Теоретично розглянуто синонімічність таких понять як «булінг», «віктимність» та «насилля», окреслено розуміння віктимності у кіберпросторі (кібервіктимізація) та її особливості серед студентів. Запропоновано обґрунтування проявів кібервіктимізації через задоволення різних потреб здобувачів, які супроводжують їх протягом усього процесу навчання. Для отримання емпіричних даних були використані відповідні психологічні методики: тест-опитувальник «Діагностика потреб, що задовольняються в інтернет-середовищі» (автор В. Плешаков) та «Методика дослідження схильності до віктимної поведінки» (автор О. Андроннікова). Для виявлення взаємозв'язку між шкалами схильності до віктимності та потребами студентів, що задовольняються в кіберпросторі, застосовувався метод математичної статистики, а саме: непараметричний коефіцієнт рангової кореляції r -Спірмена із використанням IBM SPSS Statistics 23. Отримані значущі дані демонструють наявність таких взаємозв'язків, як: помірний позитивний зв'язок між духовними потребами та схильністю до саморуйнівної та залежної поведінки, між фізіологічними потребами та схильністю до некритичної поведінки; помірний зворотньопропорційний зв'язок між соціально бажаними відповідями студентів та екзистенціальними, соціальними та пізнавальними потребами. Проінтерпретовані результати підтверджують, що задоволення в Інтернеті різноманітних потреб можуть стати чинниками до проявів різних видів кібервіктимної поведінки. Дане дослідження стане поштовхом для виявлення наступних соціально-психологічних чинників, які можуть впливати на формування деструктивної поведінки у мережі Інтернет, а відповідно і на виникнення кібербулінгу серед юнаків та дівчат в університеті та поза межами закладу вищої освіти.

Ключові слова: булінг, насилля, кібербулінг, віктимність, кібервіктимізація, потреби, що задовольняються в кіберпросторі, юнацький вік, студентська молодь.

Hordiienko Kateryna Oleksandrivna Head of the Laboratory, Assistant Lecturer, Postgraduate student (Ph.D.) in Psychology, Department of Aviation Psychology, National Aviation University, Liubomyra Huzara Ave., 1, Kyiv, 03058, tel.: (044) 406-71-16, e-mail: kateryna.hordiienko@npp.nau.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-1049-7415>

NEEDED ORIENTATION OF STUDENTS IN CYBERSPACE AS A FACTOR OF VICTIM BEHAVIOR

Abstract. The article reveals the peculiarities of the need orientation of young people in cyberspace who study in higher education, and victim behavior as a form of interaction during cyberbullying as an act of violence. The aim of the study was to theoretically substantiate and practically identify the features of the relationship between students' propensity for victim behavior in cyberspace and needs that are met in the Internet environment. Theoretically, the synonymy of such concepts as "bullying", "victimization" and "violence" is considered, the understanding of victimhood in cyberspace (cyber-victimization) and its features among students are outlined. The substantiation of manifestations of cyber-victimization through satisfaction of various needs of students who accompany them during all process of training is offered. Appropriate psychological methods were used to obtain empirical data: "Diagnosis of needs that are met in the Internet environment" (author V. Pleshakov) and "Methods of studying the predisposition to victim behavior" (author O. Andronnikova). The method of mathematical statistics was used, namely: non-parametric r-Spearman rank correlation coefficient using IBM SPSS Statistics 23 to identify the relationship between the scales of propensity to victimhood and the needs of students who are satisfied in cyberspace. Significant data demonstrate the existence of such relationships as: moderately positive relationship between spiritual needs and propensity for self-destructive and dependent behavior, between physiological needs and propensity for uncritical behavior; moderate inverse relationship between socially desirable student responses and existential, social, and cognitive needs. The interpreted results confirm that the satisfaction of various needs on the Internet can be factors in the manifestations of different types of cyber-victim behavior. This study will provide an impetus to identify the following socio-psychological factors that may influence the formation of destructive behavior on the Internet, and consequently the emergence of cyberbullying among boys and girls at university and outside higher education.

Keywords: bullying, violence, cyberbullying, victimization, cyber-victimization, needs that are met in cyberspace, adolescence, student youth.

Постановка проблеми. Розвиток інформаційно-комунікативних засобів зв'язку та комп'ютерних технологій все частіше підіймає питання про

необхідність вивчення соціально-психологічних чинників, що можуть впливати на формування та профілактику деструктивної поведінки у соціальних мережах особливо серед осіб юнацького віку у закладі вищої освіти та поза ним. Такими типами поведінки є насильницька, агресивна та віктимна, що регламентуються рольовою структурою під час насильницького акту.

Відповідно, схильність до віктимної поведінки серед студентів розглядають як форму взаємодії під час традиційного булінгу, або у кіберпросторі. Кіберпростір соціальної мережі Інтернет-середовища допомагає людині виявляти в себе, проявляти, задовольняти власну потребнісно-мотиваційну сферу, або шукати спосіб досягати бажаного у вигляді певної форми активності (поведінки). Це означає, що потреби, які задовольняються в Інтернет-середовищі можуть розглядатися як чинники виникнення та прояв віктимної поведінки у соціальних мережах.

Виходячи із вищесказаного, основними теоретико-емпіричними завданнями є необхідність розглянути ключові поняття та їх взаємозв'язок, окреслити розуміння віктимності у кіберпросторі та її особливості серед студентів, а головне – запропонувати обґрунтування проявів кібервіктимізації через задоволення різних потреб студентів, які супроводжують їх протягом усього процесу навчання у закладі вищої освіти та поза ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття булінгу, його детермінанти, типи поведінки у вигляді насилля й віктимності та їх взаємозв'язок розглядаються у наукових дослідженнях І. Малкиної-Пих, А. Стреленко, О. Селіванової, Н. Кухтової, А. Рохкиної, S. Sari, F. Camadan та ін. Натомість, можливі детермінанти виникнення віктимності у соціальних мережах можна віднайти у теоретичних та практичних дослідженнях О. Дейнеки, Л. Духаніної, Н. Самсонової, О. Максименка, U. Bronfenbrenner, D. Cross, K. Moon, C. Alonso, D. Bennett, E. Romero, R. Dredge, A. Leung. Відповідно, Г. Солдатова, О. Андроннікова, А. Ярміна, J. Dollard, Ch. Müller досліджують віктимність та кібервіктимність як відхилення від норм безпечної поведінки у реальному житті та у соціальних мережах, як реакцію на спробу подолати перешкоди на шляху до задоволення потреб. Однак, конкретних досліджень, що розглядають потреби студентів у Інтернет-мережі як можливий чинник їх віктимізації під час акту кібербулінгу нами не віднайдено. Таким чином, аналіз останніх досліджень звернув нашу увагу на нерозробленість даної теми та необхідність теоретичного обґрунтування й емпіричного виявлення взаємозв'язків між схильністю до віктимності та конкретними потребами, які задовольняються у Інтернет-середовищі.

Мета статті – теоретичне обґрунтування та практичне виявлення особливостей взаємозв'язку між схильністю студентів до віктимної поведінки у кіберпросторі та потребами, що задовольняються в Інтернет-середовищі.

Виклад основного матеріалу. Кіберпростір соціальних мереж допомагає

людині задовольняти власну потребнісно-мотиваційну сферу, що із плином часом, розвитком суспільства та технологій зазнали якісних змін. Базова потреба в інформаційній безпеці Інтернет-середовища виникла тоді, активне користування інформаційно-комунікативними ресурсами призвели до необхідності захисту конфіденційних даних не тільки державних органів, а й усіх користувачів і власників інформаційних платформ. У сучасному світі розроблено безліч різних систем, які забезпечують конфіденційність інформації й безпеку користувачів, але жодна з цих систем не здатна вберегти від людського фактору, виникнення негативних соціальних феноменів та різноманітних форм взаємодії [8; 9].

Таким феноменом є кібербулінг – це вид булінгу, систематична жорстока поведінка агресора (насильника) по відношенню до жертви через інформаційні ресурси [2; 3]. Однак, важливо зазначити, що булінг, а відповідно і кібербулінг іноді розглядаються науковцями у контексті синонімічного ряду із таким поняттям як «віктимність» та «насилля». У цьому взаємозв'язку віктимність є підвищеною здатністю людини через соціальні ролі або ряд духовних і фізичних якостей, при певних об'єктивних обставинах, ставати потерпілим, а насилля – будь-яким способом поведінки, який може бути використаний для керування думками, почуттями і вчинками іншої людини, всупереч її бажанню, волі і переконанням, але з психологічною, матеріальною, соціальною, фізіологічною вигодою для насильника (І. Малкина-Пих, А. Стреленко). Незважаючи на те, що поняття «булінг», «віктимність» та «насилля» мають схожі ознаки (негативні наслідки, низька самооцінка, емоційна нестійкість, тривожність, частота повторення, тощо), булінг є більш широким самостійним терміном, який включає в себе характеристики як віктимності, так і насильства, тобто є формою взаємодії, під час якої виявляються різні типи поведінки, що регламентуються рольовою структурою (О. Селіванова) [2; 6; 15].

Крім того, схожість та пов'язаність зазначених понять розглянуті у дослідженні S. Sari та F. Camadan, де виявлено позитивний зв'язок між тенденціями до жорстокості і віктимізацією у соціальних мережах. Тобто схильність до жорстокості може бути як наслідком, так і однією з причин кібервіктимізації [10; 16].

Отже, за О. Андронніковою, віктимна поведінка – це відхилення від норм безпечної поведінки, що реалізується в сукупності соціальних, психічних і моральних проявів у вигляді агресивної, саморуйнівної, гіперсоціальної, залежної та некритичної поведінки [1]. Натомість, фрустраційний підхід розглядає віктимну поведінку як реакцію на спробу подолати перешкоди на шляху до задоволення потреб для досягнення емоційної рівноваги (J. Dollard) [2; 6]. Відповідно до підходу, кібервіктимізація змушує жертву частіше шукати інформацію в цифрових мережах або просити про допомогу онлайн для того, щоб

впоратися зі стресом (Ch. Müller et al.) [4].

Зарубіжні дослідники в рамках соціально-екологічної теорії пояснюють виникнення кібервіктимізації в результаті взаємодії внутрішньособистісних та міжособистісних факторів, де ключову роль грають індивідуальні і соціальні причини (U. Bronfenbrenner, D. Cross, K. Moon) [12]. Серед цих факторів важливу роль відіграє соціальне визнання як ступінь прийняття або відторгнення молодих людей їх ровесниками. Емпіричні дані зарубіжних дослідників говорять про те, що замала або надмірно велика кількість підписників у соціальних мережах корелює з високими показниками віктимізації, тобто якість стосунків знижує кіберзлочинність (C. Alonso, D. Bennett, E. Romero, R. Dredge, A. Leung) [4].

Результати досліджень фінських та британських колег-психологів доводять, що студенти вважають емоційну підтримку з боку університетської адміністрації і однолітків найефективнішою стратегією боротьби з кібербулінгом (M. Meriläinen, C. Myers, H. Cowie), тобто соціальна підтримка має вирішальне значення для профілактики поведінкових форм взаємодії під час кібербулінгу [11; 13; 14; 15]. Таким чином, якісне задоволення соціальних потреб через Інтернет-комунікацію може стати соціально-психологічним чинником девіктимізації молоді.

Отримана теза підтверджує ідею про те, що соціальні комунікації задовольняють різні потреби студентів, супроводжують їх протягом усього процесу навчання і спонукають до різних форм прояву власної активності (наприклад, віктимна поведінка або насильницька) (Самсонова Н.). Окрім соціальних, необхідно виділити фізіологічні, екзистенціальні, духовні пізнавальні потреби та престижу, які можуть задовольнятися як у реальному житті, так і у Інтернет-просторі [6; 7].

Виходячи із вищезазначеного теоретичного аналізу наукових джерел, потреби, що задовольняються в Інтернет-середовищі можуть розглядатися як чинники виникнення та прояв віктимної поведінки у соціальних мережах. Для підтвердження припущення нами було проведено емпіричне дослідження серед студентів кафедри аеродинаміки та безпеки польотів літальних апаратів і курсантів кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна). Всього було продіагностовано 48 осіб, віком від 18-24 років. Для виявлення потреб, що задовольняються в Інтернет-середовищі, було використано тест-опитувальник В. Плешакова [7; 8]. Також, для діагностики схильності до реалізації віктимної поведінки та домінуючого типу віктимної поведінки була застосована «Методика дослідження схильності до віктимної поведінки» (автор О. Андроннікова) [5].

Відповідно, для виявлення взаємозв'язку між шкалами схильності до віктимності та потребами студентів, що задовольняються в Інтернеті-середовищі, використовувався непараметричний коефіцієнт рангової кореляції r-Спірмена із використанням IBM SPSS Statistics 23. Отримані дані продемонстровано у табл. 1, яка підлягала аналізу.

Таблиця 1

Кореляційний аналіз із виявлення взаємозв'язку між схильністю студентів до віктимної поведінки у кіберпросторі та потребами, що задовольняються в Інтернет-середовищі (r)

Потреби студентів, що задовольняються в Інтернеті	Шкали схильності до віктимності						
	Соціальна бажаність відповідей	Агресивна віктимна поведінка	Схильність до саморуйнівної поведінки	Схильність до гіперсоціальної поведінки	Схильність до залежної поведінки	Схильність до некритичної поведінки	Реалізована віктимність
Фізіологічні	-0,008	0,153	0,057	-0,140	0,195	0,580***	0,205
Екзистенціальні	-0,421*	0,055	0,026	-0,041	0,121	-0,031	0,138
Соціальні	-0,317*	0,065	0,157	-0,082	0,019	0,102	0,064
Престижу	-0,151	0,267	0,103	0,101	0,169	-0,017	0,219
Духовні	-0,091	0,241	0,394*	0,022	0,381*	0,085	0,311
Пізнавальні	-0,459**	0,125	0,068	-0,054	0,122	0,211	0,090

* Кореляція значуща на рівні 0,05 (одностороння)

** Кореляція значуща на рівні 0,01 (одностороння)

*** Кореляція значуща на рівні 0,001 (одностороння)

При інтерпретації первинних сирих даних методик слід звернути особливу увагу на бали шкали «соціальна бажаність відповідей», адже вони узагальнено характеризують достовірність відповідей для визначення схильності до віктимності у студентів. Лише у 6,25 % досліджуваних (3 особи) було виявлено високий рівень соціально бажаних відповідей, а отже їх результати вважаємо недостовірними.

Аналіз табличних даних засвідчив, що отримано низьку за силою статистичну значимість ($p \leq 0,05 > 0,01$) між шкалою «соціальна бажаність відповідей» та екзистенціальними ($p = 0,012$), соціальними потребами ($p = 0,047$); між духовними потребами та шкалами «схильність до саморуйнівної поведінки» ($p = 0,017$), «схильність до залежної поведінки» ($p = 0,021$). Крім того, нами виявлено середню статистичну значимість ($p \leq 0,01 > 0,001$) між шкалою «соціальна бажаність відповідей» та пізнавальними потребами ($p = 0,006$), а також високу значимість ($p \leq 0,001$) між шкалою «схильність до некритичної поведінки» та фізіологічними потребами ($p = 0,000$).

Натомість, результати кореляції демонструють помірний зворотньопропорційний зв'язок ($r > -0,30 \leq -0,69$) між зазначеною вище шкалою соціальнобажаних відповідей респондентів й екзистенціальними ($r = -0,421$), соціальними ($r = -0,317$) та пізнавальними потребами ($r = -0,459$), що задовольняються через Інтернет. Таким чином, чим вищий рівень безпеки для самооцінки користувачів Інтернету ситуації мережевого спілкування (екзистенціальні потреби), чим вища активність та взаємодія у кіберпросторі з іншими (соціальні потреби), чим вище потреба у пошуку нової інформації (пізнавальні потреби), тим нижча необхідність надавати соціально бажані відповіді при діагностиці схильності до віктимності.

Крім того, виявлено помірні позитивні зв'язки між шкалою схильності до саморуйнівної поведінки й духовними потребами ($r = 0,394$), шкалою схильності до залежної поведінки й духовними потребами ($r = 0,381$) та шкалою схильності до некритичної поведінки та фізіологічними потребами ($r = 0,580$). Виходячи із отриманих даних, ми можемо зробити припущення, що кіберпростір дозволяє задовольняти потреби в реалізації потенційних можливостей із розвитку власної особистості (духовні потреби). Однак, ці можливості та завищені очікування можуть спричинити залежну поведінку у вигляді соціального схвалення, безпорадності, виправдання чужої агресії у Інтернеті, уникнення конфронтації, а також провокуючу поведінку для заподіяння шкоди іншою особою собі чи оточуючим свідомо або через необережність. Тобто, бажання самоактуалізації у соціальних мережах може призвести не лише до позитивних змін для власного саморозвитку, однак і до проявів позиції жертви та помічника-підбурювача під час акту кібербулінгу.

І нарешті, чим більш домінуючим є показник задоволення фізіологічних потреб через мережу Інтернет (замовлення їжі, побутових засобів, ліків, еротичні послуги, тощо), тим вищою є некритична поведінка, що проявляється як невміння правильно оцінювати життєві ситуації в результаті будь-яких особистісних чи ситуативних чинників. А також, як виявлення небезпеки, нерозбірливість у знайомствах, довірливість, легковажність, крихкі моральні підвалини, схильність до ідеалізації людей негативної поведінки інших.

Висновки. Таким чином, отримані результати підтверджують, що потреби, які студенти найчастіше задовольняють у соціальних мережах можуть стати чинниками до проявів різних видів кібервіктимної поведінки. Достовірні дані демонструють наявність таких взаємозв'язків, як: помірний позитивний зв'язок між духовними потребами та схильністю до саморуйнівної та залежної поведінки, між фізіологічними потребами та схильністю до некритичної поведінки; помірний зворотньопропорційний зв'язок між соціально бажаними відповідями студентів та екзистенціальними, соціальними та пізнавальними потребами.

Перспективами нашого подальшого дослідження будуть виявлення наступних соціально-психологічних чинників, що можуть впливати на формування деструктивної поведінки у мережі Інтернет, а відповідно і на

виникнення кібербулінгу серед юнаків та дівчат в університеті та поза межами закладу вищої освіти.

Література:

1. Андронникова О.О. Возможности трансформации дезадаптивных форм виктимного поведения подростков в образовательном пространстве / О.О. Андронникова // Философия образования. – Новосибирск, 2014. – Выпуск 1(52). – С.178-184.
2. Гордієнко К.О. Емпатія як показник кібербулінгу серед здобувачів вищої освіти / К.О. Гордієнко // Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції «Interaction of society and science: problems and prospects» (05-08 жовтня 2021 року). – Лондон: International Science Group, 2021 – С. 389-391. DOI: 10.46299/ISG.2021.II.III
3. Гордієнко К.О. Обґрунтування поширеності проявів кібербулінгу серед студентської молоді / К.О. Гордієнко // Психологічні науки : науковий часопис. – Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. – Выпуск 15 (60). – С. 25-34. DOI: 10.31392/NPU-nc.series12.2021.15(60).03
4. Дейнека О.С. Кибербуллинг и виктимизация: обзор зарубежных публикаций / О.С. Дейнека, Л.Н. Духанина, А.А. Максименко // Перспективы науки и образования. – 2020. – Выпуск 5 (47). – С. 273-292. DOI: 10.32744/pse.2020.5.19
5. Донцов А.И. Психология безопасности: учебное пособие для академического бакалавриата / А.И. Донцов, Ю.П. Зинченко, О.Ю. Зотова, Е.Б. Перельгина. – М.: Издательство Юрайт, 2019. – 276 с.
6. Кухтова Н.В. Основные подходы к определению буллинга и его детерминант / Н.В. Кухтова, А.И.Рохкина // Буллинг в условиях образовательной среды : межкультурный аспект : монография ; по ред. Н.В. Кухтовой, С.М. Шингаева. – Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2018. – С. 8-22.
7. Плешаков В.А. Исследование познавательных потребностей студентов в киберпространстве / В.А. Плешаков, А.О. Кочнев // Вестник Череповецкого государственного университета. – 2013. – № 2, Т. 2. – С. 93-96.
8. Плешаков В.А. Киберонтология и психология безопасности информационной сферы: аспект киберсоциализации человека в социальных сетях Интернет-среды В.А. Плешаков // Педагогика. Психология. – М.: Вестник ПСТГУ, 2010. – Вып. 4 (19). – С. 131-141.
9. Прохоров Д.Д. Роль информации в современном обществе / Д.Д. Прохоров // Политехнический молодежный журнал. – М.: МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2017. – № 1. – С. 1-7. DOI: 10.18698/2541-8009-2017-1-58
10. Солдатова Г.У. Кибербуллинг: особенности, ролевая структура, детско-родительские отношения и стратегии совладания. / Г.У. Солдатова, А.Н. Ярмина // Национальный психологический журнал «Психология виртуальной реальности». – 2019. – Т. 35, № 3. –С. 17-31. DOI: 10.11621/npj.2019.0303
11. Фомиченко А.С. Особенности проявления кибербуллинга в высшем образовании (по материалам зарубежных исследований) / А.С. Фомиченко// Интернет-журнал «Мир науки», 2018. – Выпуск 6(5).
12. Cross, D., Lester, L. & Barnes, A. (2015). A longitudinal study of the social and emotional predictors and consequences of cyber and traditional bullying victimisation. *Int J Public Health*, 60, 207-217. DOI: 10.1007/s00038-015-0655-1
13. Khokhlina, O., Pomytkina, L., Lych, O., Gorbenko, S., & Kazak, A. (2020, May 22-27). *Psychological determinacy of communication styles of aviation industry students*. IOP Conf. Ser.: Mater. Sci. Eng.: Vol. 918.VIII International Scientific Conference Transport of Siberia, Novosibirsk, Russia. DOI:10.1088/1757-899X/918/1/012175
14. Meriläinen, M., Puhakka, H., & Sinkkonen, H. (2015). Students' suggestions for eliminating bullying at a university. *British Journal of Guidance & Counselling*, 43, 202-215.

15. Pomytkin, E.O., Pomytkina, L.V., & Ivanova, O.V. (2020). Electronic Resources for Studying the Emotional States of New Ukrainian School Teachers during the COVID-19 Pandemic. *Information Technologies and Learning Tools*, 80(6), 267-280. DOI:10.33407/itlt.v80i6.4179

16. Sari, S.V., & Camadan, F. (2016). The new face of violence tendency: Cyber bullying perpetrators and their victims. *Computers in human behavior*, 59, 317-326. DOI: 10.1016/j.chb.2016.02.027

References:

1. Andronnikova O. (2014). Vozmozhnosti transformatsii dezadaptivnykh form viktimnogo povedeniya podrostkov v obrazovatelnom prostranstve [The transformation possibilities for the non-adaptive forms of adolescents' victim behavior in the educational space]. *Filosofiya obrazovaniya – Philosophy of Education*, 1 (52), 178-184. [in Russian].

2. Hordiienko, K.O. (2021). Empatiia yak pokaznyk kiberbulinhu sered здобувачів вищої освіти [Empathy as an indicator of cyberbullying among higher education seekers]. *Interaction of society and science: problems and prospects. Abstracts of III International Scientific and Practical Conference*. London: International Science Group, 389-391. DOI: 10.46299/ISG.2021.II.III [in Ukrainian].

3. Hordiienko, K.O. (2021). Obgruntuvannia poshyrenosti proiaviv kiberbulinhu sered studentskoi molodi [Substantiation of the prevalence of cyberbullying among student youth]. *Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University : Psychological sciences – Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova : Psykholohichni nauky*, 15 (60), 25-34. DOI: 10.31392/NPU-nc.series12.2021.15(60).03 [in Ukrainian].

4. Deineka, O.S., Dukhanina, L.N., & Maksimenko, A.A. (2020). Kiberbulling i viktimizatsiya: obzor zarubezhnykh publikatsiy [Cyberbullying and victimization: a review of foreign publications]. *Perspektivy nauki i obrazovaniya – Perspectives of Science and Education*, 47 (5), 273-292. DOI: 10.32744/pse.2020.5.1 [in Russian].

5. Dontsov A.I., Zinchenko, Yu.P. Zotova, O.Yu., & Perelygina, E.B. (2019). Psikhologiya bezopasnosti : uchebnoye posobiye dlya akademicheskogo bakalavriata [Psychology of security: a textbook for the academic bachelor's degree], Moscow: Izdatelstvo Yurayt. [in Russian].

6. Kukhtova, N.V., & Rokhkina, A.I. (2018). Osnovnyye podkhody k opredeleniyu bullinga i ego determinant [Basic approaches to defining bullying and its determinants]. *Bulling v usloviyakh obrazovatelnoy sredy : mezhkulturnyy aspekt : monografiya – Bullying in the educational environment: an intercultural aspect: monograph*, (pp. 8-22). Vitebsk : VSU named after P.M. Masharov [in Russian].

7. Pleshakov, V.A., & Kochnev A.O. (2013). Issledovaniye poznavatelnykh potrebnostey studentov v kiberprostranstve [Researching the cognitive needs of students in cyberspace]. *Vestnik Cherepovetskogo gosudarstvennogo universiteta – Cherepovets State University Bulletin*, 2(2), 93-96. [in Russian].

8. Pleshakov, V.A. (2010). Kiberontologiya i psikhologiya bezopasnosti informatsionnoy sfery: aspekt kibersotsializatsii cheloveka v sotsialnykh [Cyberontology and psychology of safety of information sphere: an aspect of cybersocialization of the person in social networks of the internet environment]. *Vestnik PSTGU IV: Pedagogika. Psikhologiya – St. Tikhon's University Review IV: Pedagogy. Psychology*, 4 (19), 131-141. [in Russian].

9. Prokhorov, D.D. (2017) Rol informatsii v sovremennom obshchestve [Role of information in modern society]. *Politekhnikheskiy molodezhnyy zhurnal – Polytechnic Youth Journal*, 1, 1-7. DOI: 10.18698/2541-8009-2017-1-58 [in Russian].

10. Soldatova, G.U., & Yarmina, A.N. (2019). Kiberbulling: osobennosti, rolevaya struktura, detsko-roditselskiye otnosheniya i strategii sovladaniya [Cyberbullying: features, role structure, parent-child relationships and coping strategies]. *Natsionalnyy psikhologicheskyy zhurnal «Psikhologiya virtualnoy realnosti» – National Psychological Journal “Psychology of Virtual Reality”*, 3(35), 17-31. DOI: 10.11621/npj.2019.0303 [in Russian].

11. Fomichenko, A.S. (2018). Osobennosti proyavleniya kiberbullinga v vysshem obrazovanii (po materialam zarubezhnykh issledovaniy) [Features of cyberbullying in higher education (based on foreign researches)]. *Internet-zhurnal «Mir nauki» – Internet magazine “World of Science”*, 5(6) [in Russian].

12. Cross, D., Lester, L. & Barnes, A. (2015). A longitudinal study of the social and emotional predictors and consequences of cyber and traditional bullying victimisation. *Int J Public Health*, 60, 207-217. DOI: 10.1007/s00038-015-0655-1
13. Khokhlina, O., Pomytkina, L., Lych, O., Gorbenko, S., & Kazak, A. (2020, May 22-27). *Psychological determinacy of communication styles of aviation industry students*. IOP Conf. Ser.: Mater. Sci. Eng.: Vol. 918. VIII International Scientific Conference Transport of Siberia, Novosibirsk, Russia. DOI:10.1088/1757-899X/918/1/012175
14. Meriläinen, M., Puhakka, H., & Sinkkonen, H. (2015). Students' suggestions for eliminating bullying at a university. *British Journal of Guidance & Counselling*, 43, 202-215.
15. Pomytkin, E.O., Pomytkina, L.V., & Ivanova, O.V. (2020). Electronic Resources for Studying the Emotional States of New Ukrainian School Teachers during the COVID-19 Pandemic. *Information Technologies and Learning Tools*, 80(6), 267-280. DOI:10.33407/itlt.v80i6.4179
16. Sari, S.V., & Camadan, F. (2016). The new face of violence tendency: Cyber bullying perpetrators and their victims. *Computers in human behavior*, 59, 317-326. DOI: 10.1016/j.chb.2016.02.027